

Bartók Györgyi - Mezey László Miklós: "Nincsenek tartalékok, csak a feladatokban." - Interjú Monok Istvánnal, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójával

- Tisztelt főigazgató úr, kedves István! Elég nehéz volt egyeztetnünk ennek az interjúnak az alkalmát, hiszen sokat utazol, sok időt töltesz külföldön, szinte utazó nagykövete vagy könyves kultúránknak, illetve a magyar könyvtárügynek, Úgy tudom, a magas állami kitüntetést, a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét sem vehetted át személyesen március 15-én, mert éppen Moszkvában voltál. Mindenekelőtt szívből gratulálunk a kitüntetéshez! Első kérdésünk is erre vonatkozik: milyen eredményeknek köszönhető, hogy téged ért ez a megtiszteltetés? Mert ugyan lehetne szerényen szabadkozni az érdemek dolgában, de az azért bizonyos, hogy egy ilyen rangos kitüntetés odaítélését alaposan megfontolják és meg is indokolják.

- Igazán nem tudom. Akkor tudtam meg, hogy valaki felterjesztett, amikor a Miniszterelnöki Hivatal illetékes főosztálya megkérdezte, hogy elfogadom-e, ha megítélik. A hivatalos indoklás számomra nagyon meglepő. Biztató is egyben. "Könyvtörténeti kutatásíért, a nemzeti könyvtár nemzetközileg is elismert kutatóhellyé válása érdekében végzett sokoldalú tevékenységéért." A meglepetésem abból fakad, hogy az eddigi tíz év, amelyet az OSZK-ban töltöttem, nem volt elég arra, hogy sikerüljön a közgyűjteményeket azon intézmények sorába elismertetni, amelyek a kutatónkénti fejpénzt megkaphatják. A múzeumok, a levéltárak és a könyvtárak ugyanis ilyen pénzt nem kapnak. Vállalnánk persze a megmérettetést, semmiféle más feltételt nem akarnánk elismertetni, mint aminek alapján egy akadémiai intézet vagy egy egyetemi tanszék megkapja ezt a fejpénzt. Létezik egy algoritmus, az alapján ki lehet számolni: minősítettek száma, előző évi tudományos tevékenység stb., stb. Szóval: egyik oldalon egy ellenállás még azon a téren is, hogy az alapító okiratunk alapfeladatnak ismerje el a könyvtörténeti kutatást, másik oldalon elismerés, mert ezt az ügyet előbbre lendítjük. Igen, jólesik, még ha vannak kérdőjelek is körülötte. A nemzeti könyvtár szerintem nem elavult intézmény, sőt, komoly modernizáción ment át az utóbbi tíz évben. Sikerült a költségvetését stabilizálni, hiszen komoly vesztesége volt, amikor átvettem az első számú vezetői posztot. Sikerült a személyi állomány életkori elosztását kiegyensúlyozottá tenni. Sikerült a bevételek arányát növelni, a kiadásokat látványosan csökkenteni. A könyvtár ismertebb lett talán - ahogy mások mondják. Jelentős kiállítási és könyvkiadási aktivitása lett. Kinyitotta kapuit sokféle értelemben. Egyszóval: nem tudom, ki a felterjesztő, és az indoklásból sem tudok erre következtetni. Valóban magas kitüntetés, és egyáltalán nem gondoltam erre. Azt hittem, ha kapok valamit, akkor ez a könyvtáros díjak közül valamelyik. Ez az első állami kitüntetésem, és nem szokás rögtön ilyen magassal kezdeni.

- Ha már a külföldi szakmai utakról esett szó, beszéljünk arról is, hogy nemrégiben Brüsszelben, az Európai Unió "színe előtt" mutattad be az Országos Széchényi Könyvtárat Mátyás corvinái kapcsán. Hallhatnánk valamit arról, milyen alkalomból, milyen céllal került sor az előadásodra az Európai Parlamentben? És arra szeretnénk választ kapni, hogy ennek lesz-e valami szellemi hozadéka a nemzeti könyvtár számára?

- Az Európai Unió intézményeiben (Tanács, Bizottság, Parlament) a Kossuth Kiadóval együtt mutatkoztunk be. Azt hiszem, hogy - mint sok minden - ez is személyes kapcsolat eredménye. Már a lehetőség. Kocsis András, a Kossuth Kiadó Zrt. elnök-vezérigazgatója sok kapcsolattal bír, és Gurmai Zita képviselő asszony úgy látta, érdemes meghívni a kiadót és az OSZK-t. Azért, mert nagyon jó évet zárt a Kossuth, és ebben a legfőbb partnere az OSZK volt. A

könyvbemutatón túl alkalmunk nyílt találkozni a kulturális politikát irányító biztos kabinetfőnökével és Kovács László biztos úrral is. Képviselőkkel, többféle színűekkel. Aztán a Magyar Köztársaság EU nagykövetségének munkatársaival, akik bemutatták az EU előkészítő és döntési mechanizmusát. Hozadék: elrettenés, mert azért Asterix is nehezen birkózna meg ott egy formanyomtatvány megszerzésével, meg tanulás, talán többet tudunk arról, hogy melyik ponton érdemes a lobbizást kezdeni, folytatni. Maga a könyvbemutató nagyszerű volt. Ez egyértelműen Gurmai Zitát és a stábjának munkáját dicséri. Ő tudta elérni, hogy egy fantasztikus karizmatikus férfi, Miguel Angel Martínez Martínez úr, az Európai Parlament alelnöke is részt vett a rendezvényen, beszélt is, és kimutatta meglepődését, hogy egy profitéhes kiadó, állami támogatás nélkül, közintézményi partnerségben egy év alatt milyen színvonalas és nagyszámú kiadványt ad közre, világnyelven is.

Igen, tetszett a corvinás könyvünk, az egyházak kincsei, a népi hangszerek, Pannonhalma, a világhíres magyarok és a magyar festészet nagyjai. Persze fontos, hogy ápertén elmondhattuk gondolatainkat olyanoknak is, akik talán egy-egy gondolatfoszlány erejéig előbbre is tudják vinni a háttérükben lévő ügyeket.

Magam azt gondolom, hogy ma a legfontosabb kulturális politikai teendő az, hogy az EU-t rá lehessen venni arra, hogy ne hagyja a tagállamok magánügyei között a kultúrát, legyen egy GDP-arányban kifejezett minimum, amelyet az államok kötelesek tartani. Azért fontos ez, mert Ceausescu példája nagyon erős: ő, amikor takarékoskodni akart az energiával, és tudta, hogy a lakosság 2 százalékot fogyaszt, lekapcsoltatta a lakásokban az áramot, és spórolt 1 százalékot. Ma is a "tehetséges" "közgazdász" "szakértők" a 58 milliárdos tervezett kulturális büdzséből próbálnak kivenni, vagyis abból, amit egy jókedvű befektető (az állami közpénzből) havonta visz haza. De még fontosabb dolog az, hogy Európa semmi olyat nem tud, amivel versenyképesé teheti állampolgárait a világ munkaerőpiacán, mint más földrészek, kivéve a kultúrája, és az erre (és csakis erre) alapozott oktatás és kutatás. Ezért kell a kultúrának, az oktatásnak és a kutatásnak Európában különösképpen stratégiai ágazatnak lennie, és az európai uniós programoknak a tartalom felé fordulni. Ma csak a "workshop", "meeting", "innovatív modells", és a "dissemination" az, aminek a zászló áll. Hogy hogyan jutunk el odáig, hogy valamit disszeminálni is lehessen? Na, az az államok magánügye. Ott pedig - és nem csak Magyarországon - sajnos, más "fontosabbra" kell a pénz: munkahelyteremtés, versenyképesség fokozása, esélyegyenlőség megteremtése, vállalkozások élénkítése... A valóságban a kultúra, az oktatás és a kutatás összesen nem éri el a segélyalapok harmadát. Vagyis nem összehasonlítható dolgokat állítanak szembe egymással.

Egyre többen gondolkodunk így, és ahogy a fentiekből kitűnik, talán eljut a hangunk olyan helyre, ahol egyszer valaki érdeket formál belőle, és legyen övé a szép eredmény, mert mindannyiunk haszna lehet.

A nemzeti könyvtárnak nemcsak szellemi, de anyagi hozadéokra is szüksége van, távolról ennek lehetőségét is segítheti a bemutatkozás olyanok előtt, akik csak hallottak a könyvtárról, de nem szembesültek sem eredményeivel, sem ballépéseivel.

- Az egész Európát, sőt az egész világot érintő gazdasági válság hónapjait éljük. A kérdés az: hogyan élhetjük túl? Történt-e például előrelépés az állami költségvetésű nemzeti intézmények körének kijelölésében? Illetve lehet-e számítani arra, hogy ez a közeli jövőben megtörténik, és így egyfajta biztonságba kerülhet az OSZK, valamint az e körbe belekerült intézmények?

- A válságot azok idézték elő szándékosan, akik lenéznek az állami szektort, büszkék a "magán" világra, de azért csak kell nekik annyi pénz, amit az állami szektor ötszáz-ezer év alatt kap a közpénzekből. Mert európai uniós szinten 3000 milliárd euró "segélyt" adtak az úgynevezett "magánszférának". A közalkalmazotti bértáblát, sajnos, nem mellékeltek nekik.

A túlélésnek nincsen esélye. Csak feladatok elhagyásával lehet kvázi túlélni, az pedig egyértelműen nem túlélés. Ma azok, akik Magyarországon döntéshozók, azok azt mondják, hogy "köszönjük, nem kell"; fontosabb, hogy számszakilag túléljük. A jobbak közülük még megengedik: "aztán majd meglátjuk". Én bennük bízok. Ezt az évet csak feladatok elhagyásával vészelhetjük át. Ez szomorú dolog, mert úgymint megkérdezik majd, hogy "miért nem csináltátok meg?".

A nemzeti intézmények körének a kijelölése nem jelenti automatikusan azt, hogy a körben maradtak helyzete jobb lesz. Nem mondta senki, hogy akkor az az intézmény, amelyik marad, megkapja a villanyszámla ellentételezését. Azt azonban biztosan jelenti, hogy sok intézmény megszűnik. Az OSZK biztosan nem szűnik meg intézménynek lenni. Ha feladatai sorra megszűnnek, azért az egy kicsit mégis a megszűnés.

És nekünk - állampolgároknak és intézménynek - nem lehet mindegy, hogy lesznek-e kisebb intézmények. Az ő feladatukat átveszik a nagyok? Ha igen, vajon ki finanszírozza azt? Az állam dolga lenne, de az állam nem teljesíti a feladatait ezen a téren. Félreértés ne essék: nem az OKM nem teljesíti. Valamelyest látom a vergődést: legyünk pragmatikusak is (ha már ez a "nájmodi"), azután meg is kell menteni értékeket (mert erkölcs is van a világon). Biztosan sok mindenben változnia kell az intézményeknek, de ezért demagógia lenne azt hinni, hogy a kulturális intézményi rendszerben több milliárdos tartalék lenne. Egy-egy intézmény megszűnése arra kellene, hogy a banki hitelkamat emelkedésével azt az egy-két milliárdot (többet nem lehet megspórolni) odaadjuk valamelyik olyannyira modern közgazdasági elveken, PPP megvalósításban jól helyezkedett befektetőnek. Őneki is igaza van: ő a pénzt befektette, valaki biztosította, hogy kamataival együtt visszakapja. A másik oldalon csak egy könyvtár vagy csak egy múzeum van. Az meg kinek kell? Hát az nem a tulajdon szentsége körébe tartozó dolog. Emlékezzünk Alain Ginsbergre, a Molochról írt verseire. Szóval nagyon nem szeretnék arról dönteni, hogy melyik intézményt szüntessem meg azért, hogy az - ismétlem - 58 milliárdból újabb 1-2 milliárdot megspóroljunk. Ceausescu kettő - mármint a megoldás jellege.

Az OSZK, reméljük, a közintézményi kategóriába kerül. Ha véletlenül növelnék állami támogatását, akkor növelnünk kell a bevételeinket is. Néhány évig ez még elképzelhető, de már nem sokáig. Hacsak nem kapunk egy új épületet, funkcionális terekkel, mozival, látvány restaurátor műhellyel, koncertteremmel, modern időszerű és állandó kiállítóterekkel. Ez adna esélyt, további nyitást a kulturális tevékenység irányába, a modern felszereléssel a modern információs központ irányába, és közben megőrizhetnénk a tartalomra figyelő (az információ minőségét ügyelő) szerepet is. (Rögtön elmondom a félelmemet: ha mindezt megkapnánk, akkor valaki csak kitalálná, hogy "modernebb" az üzemeltetést privatizálni, vagyis a bevétel nem a könyvtáré lenne - udvaraink elvétele kicsit ehhez hasonló lépés volt.)

Volt miniszterelnökünk egyszer azt mondta, hogy rosszul gondolom: az intézmények konszolidációjához nem kell feltétlenül először jelentős beruházás, majd a modern működtetés. Én akkori véleményemet ismétlem meg: kell. A toldozás-foldozás egy nem funkcionális, széthulló épületben, megszorításokkal, soha sem vezet modern, szakmai pragmatizmusok alapján működő intézményhez.

A könyvtáros szakma előbbre lépett a feladatainak pontos leírásában. Az állam előtt mi nyitott tükör vagyunk. A döntéshozóknak "csak" azt kell eldönteni: ezt kérem, ezt nem kérem. Nehéz döntés, és nem mindegy, éppen ki van a döntéshozók között. De a feladatfinanszírozás, mint közgazdasági koncepció, számomra jobbnak tűnik, mint a "nem tudjuk, milyen áron, de ki kell venni a pénzt a rendszerből" elv. Ha a feladatok finanszírozása irányába megy el egy új kormány gondolkodása, akkor az OSZK nincs rossz helyzetben. Mi a saját konszolidációs tervünket (ezt három éve döntöttük el), megvalósítottuk. Az OSZK "ki van feszítve". Nincsenek tartalékok, csak a feladatokban. Ha valaki megmondja, hogy mi nem kell, lehet

csökkenteni. De ez a valaki csak a Parlament lehet, mert a mostani feladatokat törvény írja elő.

- Kissé nyegle kérdésünk így szól: van-e B-terv? Azaz, ha egy ideig még nem lesz nemzeti intézmény az OSZK, akkor hogyan vészelheti át a - vélhetően elhúzódó - kritikus időszakot?

- Tervünk mindig van. Most fogadtuk el a 2008-2013. évekre szóló stratégiai tervet. A B-terv lényege: a nem finanszírozott nemzeti könyvtári feladatokat megpróbáljuk a könyvtári hálózat tagjaival közösen megvalósítani. Ez nem azt jelenti, hogy helyettünk dolgoznak másutt, hanem azt, hogy egy együttműködés bármelyik könyvtárnak helyben komoly pozícióerősödést jelenthet, és ezért fenntartója örül egy országos feladat elvállalásának. Ez mindenkinek jó. A város megtarthat egy felsőoktatási intézményt, hiszen bizonyos egységei országos feladatot látnak el. Ez persze csak egy érv lehet, de a valóságban az ehhez hasonló érvek hatnak. Emellett végre az OSZK komolyan veszi, hogy nem mindenek felett álló, hanem koordinátor. Így sokkal könnyebb jó szakmai munkát végezni. Ez a mentalitásváltás komoly tartaléka intézményünknek. És ne feledjük: ha a szakmai feladatokat megosztva végezzük, lehet komolyan pályázni (csak az OSZK, Budapestről nem pályázhat). Vagyis a helyi fenntartó (önkormányzat, egyetem, egyház stb.) érdekelt abban, hogy minél nagyobb feladatot koordináljon az intézménye, hiszen ennek mentén tud komolyan pályázati pénzekhez jutni. Ez tényleges munkahelyteremtő tevékenység, olyan, amelynek tartalma is van.

- Köszönjük a tájékoztatást. Még egyszer őszinte örömmel gratulálunk a kitüntetéshez. És a lehetőségekhez mérten, a körülményekhez képest magunknak, az egész OSZK kollektívájának kívánunk eredményeket, sikereket.